

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82#w1_21

(дата звернення: 25.11.2022).

2. Закон України від 30 червня 1993 № 3341-XII «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#n39> (дата звернення: 25.11.2022).

Шендрик Юлія Володимирівна

викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
ННІП ПФНП Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами і злочинними організаціями, має свою специфіку і є досить складним, особливо у сучасних умовах. Слід звернути особливу увагу на обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях вказаної категорії.

Так, постановою Пленуму Верховного суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» № 13 від 23.12.2005 року визначено, що суди мають досліджувати докази не лише стосовно конкретних злочинів, а й щодо тих ознак, які вказують на їх вчинення саме організованою групою чи злочинною організацією, - щодо виду об'єднання, мети його створення і плану злочинної діяльності, тривалості існування, матеріальної бази, кількісного складу, вербування нових членів, структури та ієрархії об'єднання, наявності в нього корупційних зв'язків, існування певних правил поведінки його членів, розподілу між ними функцій тощо. У мотивувальній частині вироку необхідно наводити дані про те, коли саме і протягом якого часу було утворено організовану групу чи злочинну організацію, як довго вона функціонувала, відомості про організаторів об'єднання та характер стосунків, які склалися між ними і членами останнього. [1]

Таким чином, відповідно до вимог ч.1 ст. 92 КПК України, слідчий, прокурор під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами і злочинними організаціями зобов'язані здійснити доказування зазначених обставин.

Однак, в ході розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень виникають наступні проблемні питання. Насамперед, це майже повна відсутність повноважень у оперативних підрозділів. Оскільки діяльність організованих груп та злочинних організацій завжди є заздалегідь спланованою та поєднана із заходами щодо її приховування, то для виявлення і документування такої злочинної діяльності саме робота оперативних підрозділів має вирішального значення.

Відповідно до ст. 41 КПК України, оперативні підрозділи лише наділені повноваженнями здійснювати за письмовим дорученням слідчого, прокурора слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, користуючись при виконанні таких доручень повноваженнями слідчого. [2]

Якщо проаналізувати положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 року, зокрема положення ст. 7 «Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність», ст. 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» [3], можна зробити висновок, що будь-які докази, отримані оперативними підрозділами відповідно до цього Закону, але поза межами КПК України, можуть бути визнані недопустимими. Тобто, про яку оперативність може йти мова, коли оперативний працівник фактично прив'язаний у своїй діяльності до слідчого, прокурора, а все, що він може зробити самостійно, в подальшому не може бути використано безпосередньо як доказ учинення кримінального правопорушення.

Поглянемо тепер на ситуацію з боку слідчого. Відповідно до ст. 40 КПК України, слідчий уповноважений проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом, або доручати їх відповідним оперативним підрозділам. [2]

Але, аналізуючи положення чинного КПК України, бачимо, що фактично слідчий може самостійно зробити не так і багато, оскільки у більшості випадків він повинен попередньо отримати дозвіл прокурора або слідчого судді.

Так, наприклад проведення обшуку можливе лише на підставі ухвали слідчого судді, для отримання якої слідчий повинен звернутися з відповідним клопотанням за погодженням з прокурором (ч.ч. 2, 3 ст. 234 КПК України). Огляд житла чи іншого володіння особи, або проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи також потребує від слідчого складання відповідного клопотання, погодження його з прокурором та отримання ухвали слідчого судді (ч.2 ст. 237, ч.5 ст. 240 КПК України). Для проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, необхідна постанова прокурора про здійснення ексгумації (ст. 239 КПК України). Постанова прокурора також необхідна при здійсненні примусового освідування особи (ч.2 ст. 241 КПК України).

Зазначений перелік можна продовжувати, і це стосується лише слідчих (розшукових) дій. Що вже говорити про негласні слідчі (розшукові) дії, з яких слідчий може самостійно прийняти рішення лише про спостереження за річчю або місцем (ст. 269 КПК України), використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України), а також, за погодженням із керівником органу досудового розслідування – про виконання спеціального завдання з

розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України). Усі інші види негласних слідчих (розшукових) дій проводяться або на підставі постанови прокурора, або (і це переважна більшість) на підставі ухвали слідчого судді.

Слід зазначити, що звернення слідчого до слідчого судді із клопотанням про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, зазвичай потребує багато часу через складність процедури. Особливо це стосується великих міст, де існує надмірне навантаження на слідчих суддів, внаслідок чого слідчий змушений багато часу проводити у суді в очікуванні розгляду свого клопотання та виготовлення відповідної ухвали.

Також необхідно звернути увагу на заходи забезпечення кримінального провадження, які також у переважній більшості застосовуються на підставі ухвали слідчого судді. Особливо слід зазначити про помилкове, на наш погляд, віднесення до заходів забезпечення кримінального провадження тимчасового доступу до речей і документів, оскільки досить складна процедура застосування та неможливість його доручення оперативним підрозділам створює багато проблем для слідчого. Так, без здійснення тимчасового доступу до речей і документів в теперішній час майже неможливо отримати будь-яку інформацію, навіть копію форми № 1 про видачу особі паспорту. А якщо уявити, що цей документ потрібен негайно, наприклад для встановлення особи затриманого? Також яскравим прикладом є отримання шляхом застосування тимчасового доступу до речей і документів інформації від операторів та провайдерів телекомунікацій, яка на момент її отримання (а це може займати один-два місяці чи навіть більше) вже втрачає свою актуальність.

Слід звернути увагу, що кримінальні правопорушення, учинені організованими групами і злочинними організаціями, є зазвичай багатоепізодними, потребують проведення великої кількості слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також застосування численних заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів. Але, як бачимо навіть із поверхового аналізу норм КПК України, розслідування таких кримінальних правопорушень викликає багато проблемних питань через ускладнену процедуру звернення до слідчого судді, надмірне навантаження слідчих суддів, неможливість слідчого у більшості випадків приймати самостійні рішення, відсутність повноважень у оперативних підрозділів.

Також необхідно зазначити про досить складну процедуру продовження строків досудового розслідування та заходів забезпечення кримінального провадження, і зокрема запобіжних заходів відносно кожного підозрюваного, що також потребує значного часу і породжує так зване «замкнуте коло», коли слідчий змушений декілька разів звертатися із клопотанням про продовження строків, оскільки більше часу проводить у суді, ніж займаючись безпосередньо проведенням слідчих (розшукових) дій, які він фізично не встигає провести вчасно.

Таким чином, з метою вирішення зазначених проблемних питань, доцільно внести зміни до КПК України, спрямовані на розширення повноважень слідчих та оперативних підрозділів. Так, на наш погляд, було б доцільно надати оперативним підрозділам повноваження звертатися, за погодженням з прокурором, до слідчого судді з клопотанням про проведення деяких видів негласних (слідчих) розшукових дій, зокрема зняття інформації з електронних комунікаційних мереж. Також необхідно надати повноваження слідчому в деяких випадках самостійно приймати рішення про тимчасовий доступ до речей і документів (наприклад речей і документів, необхідних у якості зразків для проведення експертиз). Вказані зміни дозволять підвищити ефективність та значно скоротити строки досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами і злочинними організаціями,

Список використаних джерел:

1. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р. № 13 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення 24.11.2022)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 24.11.2022)
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n195> (дата звернення 24.11.2022)

Шамара Олександр

доктор філософії у галузі права, старший дослідник, доцент, радник директора Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», alexandr79shamara@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0571-0437>

Комашко Володимир

завідувач відділу правової та антикорупційної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, доктор філософії у галузі права, Заслужений юрист України, Volodymyr.komashko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1851-8548>

**СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ – СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ, У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ
ЗЛОЧИННОСТІ**